

ԱՐՄԵՆԱԿ ՊՈԴՈՍՅԱՆ

(Ֆիլոլոգիական գիտությունների բեկեթում)

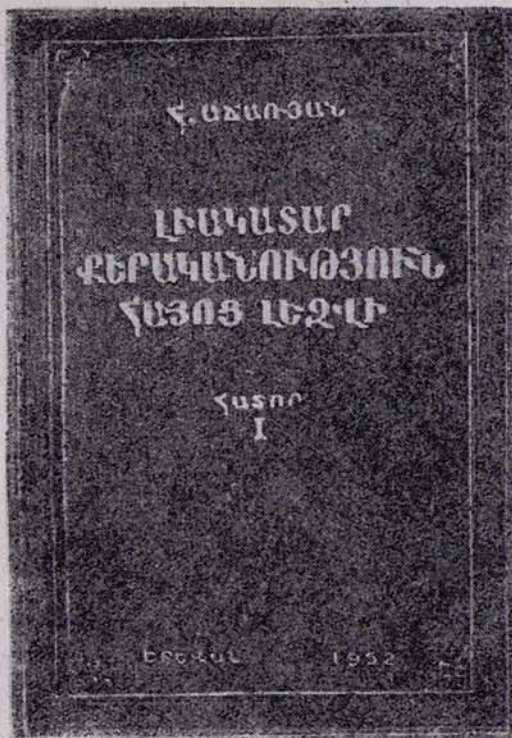
ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՓԱՍՏԵՐԻ ԳԱՆՁԱՐԱՆԸ

Հ. ԱՃԱՌՅԱՆ, «Լիակատար ֆեռականություն հայոց լեզվի», հատոր I, 494 էջ, Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի հրատարակչություն, Երևան, 1952 թ.:

Գրախոսվող գիրքը բաղմամբ հայադեմ, Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի իսկական անդամ Հրաչյա Աճառյանի «Լիակատար ֆեռականություն հայոց լեզվի» համեմատությամբ 562 լեզուների» ստվարածավալ աշխատության առաջին հատորն է:

Աշխատության բոլոր բաժիններն էլ բաղկացած են երեք մասից՝ ընդհանուր լեզվաբանական բաժին, հնդեվրոպական լեզուների համեմատական քերականություն և հայերենի պատմա-համեմատական քերականություն:

Գրքի ընդհանուր լեզվաբանական մասում մեծածախ գիտնականը քննության է առնում լեզվական տվյալ երևույթը համեմատվող լեզուներում, որանով իսկ ցույց տալիս տվյալ երևույթի դրսևորումները աշխարհիս բաղմամբի լեզուներում. որան հաջորդում է այն դուխը, որտեղ քննության է առնվում նույն երևույթը հնդեվրոպական լեզուներում, ապա անցնելով հայերենին՝ պատմա-համեմատական մեթոդով հայերենի տվյալ երևույթը

թը ուսումնասիրում է հնդեվրոպական լեզուների համեմատություններ, ցույց տալով այդ կետում եղած ընդհանրություններն ու տարբերությունները, որից հետո տալիս է հայերեն լեզվական տվյալ երևույթի բոլոր ձևերն ու դրսևորումները դրաբանում, միջին հայերենում, մեր շուրջ 40 բարբառներում և ժամանակակից գրական հայերենում:

Այս աշխատությունը ընդգրկում է խոսքի մասերից երկուսը՝ ածականն ու թվականը: Իր աշխատությունը գրելու համար հեղինակը օգտագործել է լեզվական տվյալ փրևույթին վերաբերող

տպագիր և անտիպ քոլոր գրքերն ու վավերագրերը բաղմամբի լեզուներով:

Խոսելով ածականի մասին, հեղինակը տալիս է այն ճիշտ սահմանումը, ըստ որի ածականը որպես խոսքի մաս արտահայտում է հատկանիշի արտահայտված հասկացողություն, այսինքն վերանալով բառերի արտահայտած կոնկրետ հատկանիշների հասկացողություններից՝ ածականը տալիս է

հատկանիշի գաղափար ընդհանրապես: Եթե բայն արտադաստում է փոփոխվող հատկանիշի ընդհանուր հասկացողություն,— նշում է հեղինակը,— (ինչպես՝ կարմրել, հոսել, կանաչել և այլն), ապա ածականը արտադաստում է կայուն հատկանիշի գաղափար, նկատի չունենալով նրա փոփոխելիությունը (ինչպես՝ կարմիր, հոսուն, կանաչ և այլն):

Ինչպես հայտնի է, ըստ կազմության ածականը մի քանի տեսակ է. այսպես՝ պարզ (սև, մեծ, լայն), բարդ (հորդառատ, մեծատուն), ածանցավոր (անմիտ, զորեղ, գեղեցիկ, շտեմ) և այլն:

Լեզվի նախնական վիճակում ածականը բնականաբար այսպիսի բարդ կազմություններ չէր կարող ունենալ, ընդգծում է հեղինակը:

Կան լեզուներ, ասում է նա, որոնք ածական չունեն (այդպես են, օրինակ, ֆրիկյան բանտու լեզուներից շատերը), բայց այդ չի նշանակում, թե այդ լեզուները գոյականի հատկությունը ցույց տվող զանազան ածանցական կամ քերականական միջոցներ չունեն:

Լեզվական հարուստ փաստական տվյալներով հեղինակը ցույց է տալիս, որ կան լեզուներ էլ, որոնք իբրև ածական են գործածում. բայի կատարյալ ձևը, հատկություն ցույց տվող գոյականները՝ սեռական հոլովով կամ բայի անորոշ դերբայը առնելով իբրև գոյական: Օրինակ՝ հին հայերենում ունենք Բուն անմեղուքեան «անմեղ քուն», այսինքն հատկություն ցույց տվող գոյականը սեռական հոլովով:

Ածականների պակասը լրացնելու համար լեզուները իրենց զարգացման ընթացքում ստեղծում են զանազան ածանցներ ու վերջավորություններ, որոնց միջոցով կազմվում է ածականը՝ գոյականից կամ բայից: Օրինակ՝ Կորեական լեզուն չունենալով պարզ ածականներ (այդպիսիք փոխ է առնում չինարենից), իր սեփական ածականները կազմում է գոյականներից ու բայերից:

Հին հայերենում նույնպես գոյական և ածական միևնույնն են և երկուսը կարող են միշտ փոխանակել իրար, այսպես՝

1. Մեծն ի ձենը եղիցի ձեր սպասաւոր (այս օրինակի մեջ մեծ գոյական է):

2. Ո՛վ իցէ ի մէնջ մեծ յարթայութեան իրկից (այստեղ մեծ ածական է)¹:

Լեզվական բազմաթիվ իրողություններով մեծանուն գիտնականը ապացուցում է, որ թեև հին հայերենում ածականի և գոյականի իբրև խոսքի մասերի՝ տարբերակում

չկար. բայց այդ բոլորովին չի նշանակում թե ածականն ու գոյականը նույնն են: Նացույց է տալիս, որ երբ ածականը գործ է ածվում գոյականաբար կամ գոյականը ածականաբար, դրանից հետևում է, թե գոյականն չու ածականը էսպես տարբեր են իրարից: Այսօր էլ ժամանակակից գրական հայերենում, ինչպես նաև մեր կենդանի բարբառներում, շատ սովորական և տարածված է փոխանակ գոյականի՝ ածականի գործածությունը: Այսպես՝ սև, սպիտակ ածականներ են, բայց կարող են գործածվել նաև իբրև գոյական. օրինակ՝ նա սև սպիտակից ջոկել գիտի. այստեղ՝ արդեն՝ սև, սպիտակ գործածված են գոյականաբար և ստացել են հոլովական համապատասխան վերջավորություններ:

Փաստական հարուստ նյութի օգտագործումով պրոֆ. Հ. Աճառյանը ցույց է տալիս, որ միջին հայերենում արդեն ածականները ավելի շուտ են ազատվում գրաբարի հոլովական օրենքներից, որովհետև թե՛ միջին հայերենում, թե՛ բարբառներում, և թե՛ ժամանակակից գրական հայերենում ածականի համաձայնություն օրենքը վերացված է, և ածականը քիչ առիթներ է ներկայացնում հոլովման²:

Խոսելով ածականի աստիճանների մասին, բազմաթիվ լեզուների բազմապիսի օրինակներով ցույց են տրված ածականի համեմատության աստիճանների վազմություններն ու նրանց դրսևորումները ցեղակից և ոչ ցեղակից լեզուների մեջ:

Հենց այս գլխում էլ բավականին հետաքրքրական տեղեկություններ տալով հայերենի ածականի համեմատական աստիճանի կազմության և դրսևորման ձևերի մասին, ի միջի այլոց նշում է, որ բազդատականի մի ձև է նաև ավուն մասնիկով կազմության ձևը, որն ավելի շուտ ժողովրդական լեզվի երանդ ունի. ինչպես՝ կաճավուն, սպիտակավուն, դեղնավուն, կանաչավուն:

Այդ ավուն մասնիկով բաղադրականները եթե առանձին են գործածվում, նշանակում են որակի փոքր կամ նվազ աստիճանը, իսկ երբ համեմատության են դրվում մի ուրիշի հետ, ընդհանրապես, նշանակում են նրանցից մի քիչ ավելի. այսպես՝ կապտավուն նշանակում է. «մի քիչ կապույտ», իսկ «սա նրանից կապտավուն է» նշանակում է «սա նրանից մի քիչ ավելի կապույտ է» կամ «բավական կապույտ է»: — Ավուն մասնիկի ծագումը հայտնի չէ, ուստի մեծանուն գիտնականը լեզվաբանների ուղադրություն է հրավիրում նաև այդ հարցի վրա, որ և քննելի առարկա է:

¹ Օրինակները բաղն ենք գրախոսվող գրքի էջ 24-ից:

² Նույնը, էջ 34:

Սվեդիայի բարբառի բաղադրականի մասին պրոֆ. Հ. Աճառյանը գրում է. «Սվեդիայի բարբառն ունի բաղադրական կազմելու մի նոր ձև, այն է լա, որ ուրիշ բարբառում չեմ գտել: Այսպես՝ գա՛մբըլա «կարմրավուն, կարմիրկեկ», դիդընլա «գեղնավուն», ըսբըզըլա «սպիտակավուն»: ուրիշ օրինակներ առայժմ ինձ ծանոթ չեն»:

«Այս լա մասնիկը, ըստ ձայնական օրենքների, — գրում է հեղինակը, — ծագած պիտի լինի ինձեց»: Ուստի ենթադրում է հայերեն կարմրալի, դեղնալի, սպիտակալի (կարմրով լի, դեղնով լիքը) ձևը, իսկ եթե այդպես չէ, ապա պետք է կարծել, որ մտել է որևէ այլ լեզվից, փոքր և թյուրքերենից»:

Մեր ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ լի մասնիկով համեմատականի ձևը առայսօր անվթար ձևով պահած ունի Հագրութի բարբառը, որ այս կետում շատ ավելի բավարարիմ է մնացել հայերենին: Այսպես՝ բարբառս ունի՝ չուրալի «ավելի չոր, չորավուն», կ'իճալի «ավելի թաց, թացավուն», նույն անալոգիայով ունենք՝ մալի «ավելի մսով», մշալի «ավելի միջով», ըղալի «ավելի աղի», բնեըմալի «ավելի անհամ», ճիրալի և շատ հաճախ կրկնությամբ՝ ճիրճիրալի «ջրով լի», բոխալի («հրապալի») = «մեծաբերան», իշտաճալի «սխտրոժելի», տիրիվալի «ավելի տերևոտ»:

Օրինակները կարելի է ավելացնել, բայց այսքանն էլ բավական է համոզվելու համար, որ լա>լի մասնիկը որևէ լեզվի հետ և առավել ևս թյուրքերենի հետ ոչ մի առնչություն չունի, հարադատ է հայերենին և անկասկած հայկական ծագում ունի:

Առանձին մասնիկներ են՝ լիկ>լեգ՝, որ կա Մարաղայում. ինչպես պարսիկ բավական բարակ, խատալիկ «հաստիկ», կարճիկ «կարճիկ»: Հագրութի բարբառում վան կարճելի՞ «ավելի կարճ», բոշլի՞ «թուշլիկ, ամլիլի թշով», սրելվեգ՝ «բավական սև», պիզիլի՞ «բավական սրածայր», նրելլեգ՝ «ավելի նեղ», փալթեգ՝ (փաթիլի ձևը հնչյունների հոմադարձությամբ դարձել է փալթեգ՝. ասվում է լեզվի համար) համեմատականի ձևվերջ:

Հեղինակի վողմից կուտակած ծովածավալ փաստական նյութը հիմք և հնարավորություն է տալիս պարզելու մի շարք լեզվաբանական և բարբառագիտական հարցեր, որոնք մինչ այդ չէին պարզաբանված: Այսպես՝ մինչ այժմ չենկնված Ղարաբաղի բարբառի լոխ

բողորը՝ բառը (որի օգնությամբ կազմվում է գերադրականի վերլուծական ձևը) ծագում է, ըստ իս, հայերենի ողջ բառից, ուր ո երկհնչյունի վ-ն դարձել է լ, օ ձայնավորը մնացել է անփոփոխ, դ-ն խլանալով դարձել է խ, իսկ ջ-ն՝ չ, սակայն այդ ջ>չ երևան է դալիս միայն թեք հոլովներում. ինչպես՝ տեռ. լոխչու մեծը քրտլորի մեծը, բացառ. լոխչուց մեծը քրտլորից մեծը և այլն:

Մեր այսօրինակ բացատրության համար վավան վարող է ծառայել նաև նոր-Ջուղայի բարբառի «մեք տունն վոխից մե՛նձ ա» գերադրականի կազմության ձևի վոխից բառը, որ ողջ բառից ո>վօ պահպանվել է ամբողջությամբ, դ-ն խլացել է տալով խ, իսկ ջ-ն ավելի խլանալով վերածվել է չ-ի:

Այստեղ հիշատակության արժանի են նաև Ղարաբաղի և Հագրութի բարբառի գերադրականի նախամասնիկավոր և այլ ձևերը, որոնք մինչև այժմ հայտնի չեն մասնագիտական գրականությանը. ինչպես, օրինակ՝ ավերկարա «շատ անհերև», բամ-բազա «բողորովին նոր», նրել ծապան «շափազանց նեղ», սե՛վ տուլա՝ «բողորովին սև», սպիտակ փոլա «շափազանց սպիտակ», կամաշ մտոց «բողորովին վանաշ», տէղեն խօնգ «բողորովին դեղին», սպիտակ դօլբանդ «բողորովին սպիտակ», վրէսկու պատառ «շափազանց մաքուր», խակ պրոռօն «շափազանց փակ» և այլն: Հետամասնիկներով՝ ծրեզըլու «շափազանց բարակ» (ասվում է ջրի համար), շուռունդու «բողորովին սառը» (ասվում է թեյի համար), զինգ՝ իլթա «շափազանց քիչ»: Լեզվական այս իրողությունները ներկայացնում ենք մեծաբոլ գիտնականի ուշադրությանը:

Այնուհետև հեղինակը ուշադրավ փաստելով ցույց է տալիս, որ աշխարհաբար գերադրականի համար հին հայերենի, միջին հայերենի և բարբառների բնորոշած զանազան ձևերից ընտրել և գործածության է դրել ամենից ընդհանրացած և տարածված վերլուծական ձևը. ինչպես՝ ամենից գեղեցիկը իսկ սաստկության համար վարելի է ավելացնել նաև ավելի բառը. ինչպես՝ ամենից ավելի գեղեցիկը. կամ նաև գույն ձևով. օրինակ՝ ամենից մեծագույնը, ամենից ավելի մեծագույնը և այլն: Բացարձակ գերադրականի համար ամենից տարածված են մակբայական ձևերը, որոնք մեծ մասամբ կազմվում են շատ բառի օգնությամբ, իսկ սաստկություն ցույց տալու համար գործածվում են խիստ ջատ, ջատ ավելի, չափազանց, ամբողջովին, աստիկ. սրանց նվազական աստիճանը՝ կազմվում է «ոչ» մասնիկի միացմամբ:

նախամասնիկավոր ձևերից ժամանակակից գրական հայերենում տարածված է ամենա բառով բացարձակ գերադրականի կազմության ձևը. ինչպես՝ ամենագեղեցիկ, ամենաբարձր և այլն. այժմ կարելի է ասել և շատ տարածված է՝ ամենաառաջավոր, ամենաառնադրամար, ամենաիմաստուն, ամենակալ, ամենաօգտակար և այլն, որոնք գրաբարի համար անհերքելի սխալներ են:

«Արդարև, — գրում է ակադեմիկոս Աճառյանը, — գրաբարի ոգու համաձայն ա-ից հետո մի ուրիշ ձայնավորի հանդիպումը կարելի չէ, ուստի ձայնավորով սկսվող բառերը բարդության ժամանակ չեն ստանում ա հոդակապը: Մինչդեռ այս ձևերի մեջ ոչ միայն մյուս ձայնավորները, այլև ա ընդունում է հոդակապը, որով և կրկնվում է: Այս բոլորը ցույց են տալիս, — շարունակում է հեղինակը, — որ աշխարհագրի մեջ ամենաբոլորովին սովորական դարձած մի նախամասնիկ է» (էջ 126):

Աշխատության երկրորդ մասը նվիրված է թվական անվանը: Այստեղ էլ գիտնականին հատուկ մեծ հմտությամբ և համբերությամբ ուշի ուշով քննության են առնվում թվականի՝ որպես խոսքի մասի՝ առաջացման, զարգացման և բազմաթիվ լեզուներում նրա արտահայտության ու դրսևորման միջոցներն ու ձևերը:

Հեղինակը պաշտպանում է այն տեսակետը, ըստ որի մարդկությունը իր ամենից ավելի նախնական վիճակում հաշվական կարողության կողմից չէր կարող շատ բարձր մի դիրք ունեցած լինել, որ արդի ամենից ավելի զարգացած ժողովուրդներն ու ազգերը նախապես մեկից մինչև երեք թվականներն էին ճանաչում: Այսպես՝ Ավստրալիայի Յորքի գլխի բնակիչները մեկ, երկու թվականների համար ունեին առանձին անուններ, բայց դրանից հետո՝ երկու մեկ ($=3$), երկու երկու ($=4$), երկու երկու մեկ ($=5$) և այլն: Կամ Կամիլարոյ ցեղի լեզվով առանձին անուններ կան 1, 2, 3 թվերի համար, իսկ մնացածը կազմվում է սրանց գումարումով. այսպես՝ մեկ, երկու, երեք, երկու երկու ($=4$), երկու երեք ($=5$), երեք երեք ($=6$) և այլն: Այսպես նաև չորսորդական, հինգերորդական, վեցերորդական, տասնորդական, բասնորդական դրությունների համար, որոնց հիմք կազմում են 4, 5, 6, 10, 20, ապա զալիս են խառը և առարկայական դրություններ և այլն:

Պրոֆ. Զ. Աճառյանը համոզիչ փաստերով ապացուցում է, որ լեզվի ամենից ավելի զուրկ, օտար ազգացություններին ամենից ա-

վելի դժգոհող տարրերից մեկն էլ թվականներն են, որ այդպիսիք լեզվից լեզու փոխ են առնում այն դեպքում, ա) երբ լեզուն գտնվում է նախնական դրության մեջ և հաշվական զարգացման տեսակետից շատ հետամնաց է. բ) երբ լեզուն թեև ունի իր սեփական հաշվական դրությունը, բայց մինչև մի որոշ սահման, և պակասում են իրեն խոշոր թվերը:

Այսօր բոլոր ազգերն էլ գործածում են միլիոնը, բիլիոնը և միլիարդը, նշում է հեղինակը, իսկ մետրական դրություն ընդունած երկրներում ազատորեն գործածում են՝ միլիմետր, սանտիմետր, դեցիմետր, կիլոմետր, հեկտար և այլն:

Պրոֆ. Աճառյանը իրավացիորեն լեզվաբանության համար ամենադժվար խնդիրներից մեկն էլ համարում է թվերի ծագման, սրանց սկզբնական նշանակությունները գտնելու, երևան հանելու հարցը: Սակայն, որչափ որ ծանոթ մեկնություններից երևում է, — ասում է հեղինակը, — սրանք ընդհանրապես առնված են մարմնի անդամների անուններից: Այսպես՝ պոլոնիզյան լեզվում մեջ 5 (ima, rima, lima) նշանակում է «ձեռք», հայ բոլայերեն հինգը կազմված է ար մը, որ նշանակում է ձեռք մը, թուրքերեն elli «հինգ» գալիս է el «ձեռք» բառից՝ իբր ակնարկություն հինգ մատների (յուրաքանչյուրը մի տասնյակ առնելով) և այլն:

Վերջապես նույնի հետքերը կան արդի հայերենի, մանավանդ բարձրագույնի մեջ. ինչպես, օրինակ՝ մի ձեռք անկողին, շուր և այլն, որ նախապես մի հնգյակ է նշանակել, իսկ այժմ այդ իմաստը վերացել է և մի ձեռք տեսլով հասկացվում է նաև «անգամ», «քիչ» և այլն: Օրինակ՝ երբ ասվում է «ծառք մի ձեռք թափել երբ», այստեղ ձեռք «անգամ» իմաստով է գործածված, իսկ երբ ասենք՝ «մեր խնձորներն մի ձեռք է վերցրել», այստեղ էլ ձեռք «քիչ» իմաստն ունի, իսկ «մի ձեռք տեղադրու ունենալ» նշանակում է՝ մի ամբողջ կոմպլեկտ:

Հենց այստեղ էլ թվականների օրինակով ցույց է տրվում, որ հայերեն բոլոր բարձրագույններն էլ ընդհանուր հայերենի ճյուղավորումներն են և ստորադաս են համընդհանուր լեզվին:

Բարձրագույնի մեջ թվականներու ընդհանրապես միայն հնչյունական փոփոխությունների են ենթարկված. օրինակ՝ հին հայերենի մին կամ միակ, մեօին հայերենում մեկ, բարձրագույնում կրում է հետևյալ փոփոխությունները. մին, մէկ, մէգ, մեկ¹, մեյ, մեբ, մեբ², միգ, կամ՝ երկու, էկու, յերկու, էրգու:

¹ Նույնը, էջ 232:

յէրկօ, արկու, ըրգ՝ էօք, յարկու, իրգու, իւ֊
փու, էյգու, օրկու, օրկու և այլն նմանօրի֊
նակ հնչյունական փոփոխութիւններ են
կրող նաև մյուս թվականները:

Նոսելով դասական թվականների և նրանց
ստորաբաժանումների մասին ընդհանրապես
և հայերենի դասականների մասին մասնա֊
վորապես, հեղինակը ընդգծում է, որ հայե֊
րենի դասականի բոլոր ձևը բարբառներում
կորել է՝ պահպնելով միայն Նոր-Ջուղայի
բարբառում. ինչպես՝ առաջի, յերկուերորդ՝
չիրքերորդ, և այլն: Կան բարբառներ էլ, որ
ունեն դասական թվականները կազմում են
բանականների վրա ավելացնելով ում
մասնիկը. դրանք են՝ Նոր-Ջուղայի բարբա֊
ռը, Լեհաստանի, Հունգարիայի, Սուլավայի
և Ռումինիայի բարբառները, Ղրիմի, Նոր֊
Նախիջևանի բարբառը, ինչպես՝ առաջի
(առջի), էրգուսում, իրէքում, շորսում, հին֊
գում, օխտում, տասնում, տասնըորսում և
այլն:

Հեղինակն այստեղ առաջին հայացքից
նմանութիւն տեսնելով այդ ում մասնիկով
դասականի կազմութեան և պարսկերենի ԱՊ
մասնիկով կազմված դասականի միջև (ինչ֊

պես caharum «շորորդ», panjum «հինգե֊
րորդ» և այլն), գրում է. «Հենց առաջին ալ֊
նարկով անկարելի է շմտածել, թե դասա֊
կանի այս-ում ձևը փոխ է առնված պարս֊
կերենից» (էջ 289): Բայց նկատելով, որ
հունգարահայերը, լեհահայերը, ռումինա֊
հայերը չեն կարող փոխ առնել նույն պարս֊
կերենից այդ ում մասնիկը (քանի որ մեջ֊
ները ոչ մի կապ չկար), ուստի առաջարկում
է մի բոլորովին նոր մեկնութիւն, որ ավելի
քան հավանական է: Այդ բացատրութիւնը
հետևյալն է.

Գրաբարում, դասականները հոլովվելիս
ստանում են ներգոյականում ում մասնիկը,
որ ապա ում ճյուղի բարբառներում էլ ընդ֊
հանուր դարձաւ: Օրինակ՝ ասում ենք յեօք֊
ներորդում ամսեանն, ի վեցերորդում ամի և
այլն: Ներելի չէ՞ կարծել, — ասում է հեղի֊
նակը, — որ այս վերի դասականների միջից
էլ բոլոր մասնիկը կրճատվեց և այսպիսով
եօքներորդ, վեցերորդ և այլն դաժան եօք֊
նում, վեցում, և այլն, որոնք համարվեցին
դասական թվականի հատուկ ձև⁵:

Եվ իրոք, այս բացատրութեամբ ում դա֊
սական մասնիկը հեռանում է պարսկերենից

և երկուսի նմանութիւնը դառնում է բոլորովին
պատահական: Այս մեկնութիւնը իր
հաստատումն է գտնում մի կողմից Մեղրու
բարբառի դասական թվականների շոքում,
հինգում ձևերում, որոնք նույն ում մասնիկով
են կազմվում և մյուս կողմից Հաղրութի և
նրան հարակից բարբառներում, որ այդպիսի
ները կազմվում են ադրբեջաներենից
փոխառնված իմջի > ինջի > հինջի մասնիկով,
ինչպես՝ էրկուհինջի, իրէքհինջի և այլն, բայց
դրան զուգահեռ կան նաև ում մասնիկով
ձևերը. ինչպես, օրինակ՝ Իրէքումը, շօրսու֊
մը, հինգ ումը և այլն, որ նշանակում է՝ եր֊
րորդ, շորորդ, հինգերորդ: Հայտնի է նաև,
որ միջին հայերենն էլ բոլոր մասնիկով
դասական շուններ և դասականը կազմվում էր
ում ձևով:

Լեզվի պատմութեան ուսումնասիրութեան
համար կարևոր խնդիր է նաև այն, որ հին
հայերենի անձնեական թվականները ինչ֊
պես միջին հայերենում, նույնպես և բար֊
բառներում, բացի Ղարաբաղի, Հաղրութի և
Մեղրու բարբառներից, իսպառ ջնջված են և
դրա համար էլ ժամանակակից գրական հա֊
յերենը չի ձանաչում անձնեական թվականի,
իսկ անձնեականի իմաստն արտահայտելու
համար ասում է «երկուսն էլ» երբեք էլ
չորան էլ» և այլն, մինչդեռ Ղարաբաղի, Մեղ֊
րու և Հաղրութի բարբառներն ունեն ոչ միայն
հին հայերենի անձնեական թվականները
(ինչպես՝ ըրկօքան, իրէքան, շօրսէքան կամ
շօքէքան, հինգ՝ էքան, տըսս՝ էքան և այլն),
այլև դրանց հոլովման բազմաթիվ ճոխ ձևեր:

Այստեղ, սահմանափակ էջերի շրջանակնե֊
րում, դժվար է մեկ առ մեկ թվարկել այս
աշխատութեան արժանիքները, բայց մենք
կարող ենք վստահութեամբ ասել, որ այդ
մեծարժեք աշխատանքն իրոք լեզվական
փաստերի մի գանձարան է, որից կարող է
օգտվել ոչ միայն լեզվաբանը, այլև գրականա֊
նագետը, պատմաբանը և շատ ուրիշները:

Աշխատութիւնն ունի լեզուների ցանկ, որ
համառոտակի հիշվում է, թե այսինչ լեզուն
որ լեզվաբանությանի որ ճյուղին է պատկա֊
նում:

Հեղինակն իր այս կապիտալ աշխատու֊
թիւնը նվիրել է գիտութեան մեծ կորիֆեյ,
սովետական լեզվաբանութեան հիմնադիր
Ի. Վ. Ստալինին:

5. Նույնը, էջ 289—290:

